

Bekämpningsplan för jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*) i Värmdö kommun

Sammanfattning

Jättelokan är en införd växt som sprider sig lätt och växer i stora bestånd som konkurrerar ut andra arter. Jättelokans växtsaft innehåller ett gift som kan orsaka utslag och allvarliga brännskador hos människor. På grund av dess spridningsförmåga och påverkan på människor behöver bekämpningen av arten samordnas inom kommunen för att vara effektiv.

Syfte

Jätteloka finns i bestånd av varierande storlek på vissa platser i kommunen, på både kommunal- och privatägd mark. För att uppnå en god bekämpning, som är långsiktig och effektiv, bör alla berörda markägare hjälpas åt.

Syftet med planen är att:

- stoppa spridningen av jättelokan genom att förhindra blomning och fröspridning för att därefter få kontroll över de bestånd som finns.

Målen med planen är att:

- minimera artens utbredning i kommunen,
- fortlöpande kontrollera artens utbredning i kommunen, och
- möjliggöra att krav på åtgärder kan ställas till de markägare som inte bekämpar jättelokan i tillräcklig utsträckning.

Bakgrund

Jättelokan (*Heracleum mantegazzianum*) är en växt som ursprungligen kommer från Kaukasus men som infördes som prydnadsväxt i Sverige under 1800-talet. Sedan dess har arten förvildats och neutraliserats. Den stora fröproduktionen bidrar till att spridningen av växten går snabbt och andra arter konkurreras effektivt ut. Arten utgör därför ett hot mot värdefulla naturområden och biodiversiteten. Jättelokan vissnar under vintertid vilket gör att marken blir bar och erosionen kan öka. Jättelokan växer ofta i närhet av vattendrag. När den vissnar frigörs näringsämnen som kan bidra till övergödning av sjöar och vattendrag.

Jättelokan har en växtsaft som innehåller ämnen som påverkar hudens känslighet för solljus, så kallade furokumariner. Om människor vistas i solen efter kontakt med växtsaften kan utslag och brännskador uppträda på huden.

I statens jordbruksverks föreskrifter om bekämpning av jättelokan (*Heracleum mantegazzianum*) (SJVFS 1998:31) kan kommun eller länsstyrelse i samråd med kommun upprätta en bekämpningsplan för bekämpning av jättelokan. Om en sådan plan finns kan länsstyrelsen besluta om åtgärder för fastighetsägare eller nyttjanderättshavare att vidta för att bekämpa jättelokan:

- om den förekommer inom ett område som är värdefullt ur natursynpunkt
- om den förekommer inom annat område där det är påkallat av allmänt intresse

- för att hindra spridning till annan fastighet
- om den förekommer intill vattendrag och det föreligger risk för fröspridning med vattnet.

Planens omfattning

Bekämpningsplanen gäller all mark i Värmdö kommun som kan hänvisas till 1 och 2 §§ SJVFS 1998:31. Dessutom omfattar planen all mark som ägs av Värmdö kommun.

Beskrivning av jätteloka

Jättelokan är en storväxt ört, vars stjälk kan bli två till fyra meter hög. Stjälken kan bli uppemot 10 cm i diameter och bladen en meter breda. Jättelokan blommar under juli till augusti. Blommorna är vita och sitter i plattade till halvklotformigt välvda flockar som kan bli en halv meter i diameter. Roten är en 30-50 cm lång pålrot, relativt grov och något förgrenad, med tillväxtanlag strax under markytan.

Jätteloka är en art som räknas som tvåårig, det vill säga att den växer och lagrar näring under ett antal år tills den har tillräckligt med näring för att blomma och sätta frön. Blomning och fröning sker under en säsong och därefter dör växten. Fröna kan finnas kvar i jorden eller spridas via vattendrag och vänta på att gro i uppemot tio år. En enda planta kan producera upp till 50 000 frön.

Utbredning i kommunen

I Värmdö kommun har jättelokan bland annat förekommit i centrala delar av Gustavsberg, vid Återvalls grustäkt på Ingarö och ute i skärgården. Insatserna för att åtgärda problemet har varierat beroende på var den har uppträtt.

Eftersom beståndens utbredning i kommunen kan förändras snabbt över tid behöver befintliga bestånd samt nya observationer av jätteloka rapporteras in i kommunens kart- och GIS-program. Även bekämpningsåtgärder som har vidtagits, speciellt vid kemisk bekämpning bör föras in i programmet för att underlätta bevakning och uppföljning.

Bekämpning

Det finns olika metoder som kan användas vid bekämpning av jättelokan. Eftersom man beräknar att jättelokans frön har en grobarhet på mellan 7-10 år behöver man utföra bekämpningsåtgärder och uppföljning av dessa under en tioårsperiod för att säkerställa att växten är borta.

Tidpunkt

Bekämpningen bör ske tre gånger om året. Bekämpning under våren är lämpligt då jättelokan är som mest kraftfull och expansiv. Växten tar då näring från roten och etablerar nya blad. Genom att avlägsna bladen kan inte växten ta upp solljus och roten utarmas. Viss bekämpning bör även ske under sommaren då jättelokan använder en stor del av sin energi på blomning och frösättning. Om man hugger av stjälkarna under den här perioden kan jättelokan förlora en stor del av energin. Fröställningarna ska vid bekämpningen flyttas bort och förstöras för att undvika spridning. Ligger de kvar kan fröna mogna. Under hösten är det lämpligt att bekämpa exemplar som blommar sent respektive frön som hunnit gro tidigt, så kallade groddplantor.

Metoder

Mekanisk bekämpning

Mekanisk bekämpning syftar till att växten svälts ut genom att lemlästa de delar av växten som finns ovanjord vilket gör att rötterna tvingas använda lagrad näring för att växa upp igen. Detta gör att växten tröttnas ut efter hand.

Det finns huvudsakligen tre sätt att mekaniskt bekämpa växten:

- **Slåtter:** Om man vill kapa de ovanjordiska delarna av växten kan man välja mellan lie, trimmer och röjsåg. Lie bedöms som lämpligare än trimmer och röjsåg då risken för att få den giftiga växtsaften på sig minskar. Om man använder trimmer eller röjsåg kan det dock underlätta om arbetet sker vid regnigt väder. Skyddskläder och skyddsglasögon bör användas för samtliga alternativ. Slåttern bör ske när plantorna är cirka en halv meter höga och det går även bra att slå vid blomning. I så fall måste man komma ihåg att frakta bort blommor och frökapslar till förbränning alternativt nedgrävning. Bestånden bör slås minst tre gånger per år för att uppnå en effektiv bekämpning eftersom plantorna sätter nödsrott.
- **Långvarigt bete:** Får och kor betar gärna jätteloka, och det anses vara en effektiv metod. Djuren bör släppas på bete tidigt på säsongen då plantorna är späda eller kraftiga plantor har avverkats för att ge en effektiv bekämpning. Äldre exemplar av jättelokan (träiga och ihåliga) betar dock ej djuren. Ett kontinuerligt betestryck som eventuellt kombineras med nedhugning eller slåtter kan på lång sikt utrota bestånden.
- **Rotkapning och/eller uppgrävning:** Om man vill ta död på växten direkt får man angripa dess rötter. Metoden innebär att man kapar av pålroten några centimeter under tillväxtpunkten, som finns vid eller strax under markytan, vid övergången mellan rot och stam. Rotkapning bör ske under våren för att undvika blomning/fröning, för att växten ej ska ha hunnit växa sig stor och av arbetsmiljöskäl. Ett alternativ till rotkapning är uppgrävning. Detta kan vara ett alternativ om det gäller ett fåtal plantor eller att plantorna är så små att rotkapning försvåras. Växten grävs då upp för att sedan ligga och torka alternativt förstöras.

Ytterligare alternativ kan vara plöjning eller användning av en kultivator eller jordfräs. Dessa metoder är dock endast lämpliga om området är ointressant ur natursynpunkt. Även dessa metoder måste följas upp två till tre gånger per säsong.

Kemisk bekämpning

Den kemiska bekämpningen sker med preparat som är baserade på glyfosfat (ex. Flyfonova, Roundup). Bekämpningen ska ske i enlighet med Naturvårdsverkets föreskrifter om spridning av kemiska bekämpningsmedel (SNFS 1997:2). Detta kan bland annat innebära att:

- Hänsyn ska tas till markförhållanden och spridningsförutsättningar på platsen så att spridning av bekämpningsmedel kan ske utan risk för grundvattenförorening.
- Vid spridning av bekämpningsmedel ska nödvändiga skyddsavstånd upprättas för att skydda vattenförekomster, omgivande mark och annans egendom. Rekommendationen är för närvarande ett skyddsavstånd på sex meter från sjöar och vattendrag.

- Den som avser sprida bekämpningsmedel i ett område där allmänheten vanligen vistas ska informera om detta på väl synliga anslag en vecka före spridningen.
- Om bekämpningsmedel avses spridas på en banvall, idrottsanläggning eller ett område större än 1000m² där allmänhet kan färdas fritt ska en skriftlig anmälan inkomma till bygg-, miljö- och hälsoskyddsnämnden.
- Dispens kan medges av länsstyrelsen för kemisk bekämpning av jätteloka i skydds-zoner och av Jordbruksverket för mark i träda.

De metoder som lämpligen bör användas vid kemisk bekämpning är:

- Stämpling: Genom att pressa en liten mängd bekämpningsmedel på respektive planta med hjälp av en skaftförsedd svamp kan man kemiskt bekämpa växten. Metoden är särskilt lämplig på små plantor i stora bestånd och bör första gången ske i början av våren.
- Avstrykning: Med hjälp av en särskild konstruktion penslar man på en begränsad mängd bekämpningsmedel på varje planta.

Båda stämpling och avstrykning innebär att man bekämpar växterna individuellt. Detta gör att det går åt mindre mängder av bekämpningsmedel än om beståndet hade besprutats. Besprutning är olämpligt när det gäller bekämpning av jätteloka eftersom all omkringliggande växtlighet då också dör. Troligtvis finns då frön av jätteloka kvar i marken (fröbanken) vilket gör att de kan gro utan konkurrens från annan växtlighet, jättelokorna gynnas då totalt sett och beståndet utbreder sig snabbt över området.

Likväl som mekanisk bekämpning är det en fördel om kemisk bekämpning utförs på våren. Det är lättare att behandla varje enskild planta om inte jättelokorna har hunnit växa sig så höga. Senare på säsongen kan det vara lämpligt att kombinera slätter och kemisk bekämpning, först hugger man ner plantan och sedan påför man en liten mängd bekämpningsmedel på den kvarvarande stjälken.

Val av metod

Ovan har ett antal metoder för att bekämpa jätteloka beskrivits. På grund av att omständigheterna i områdena där bestånden finns går det ej att ge något allmängiltigt råd om vilken metod som ska användas. Metodvalet bör ske av den som utför arbetet utifrån de förutsättningar som råder på platsen och i samråd med samhällsbyggnadskontorets parkenhet. Oavsett vilken metod som används, måste man alltid se till att förstöra eventuella blom- och fröställningar, t.ex. genom bränning, annars kan fröna mogna i efterhand. Om bekämpningen kommer igång sent under säsongen bör man prioritera att förhindra blomning och därmed fröspridning. Detta innebär att man i första hand bör ta hand om de stora plantorna eftersom de kan antas vara blomningsklara.

Med hänsyn till natur och miljö och i enlighet med miljöbalkens allmänna hänsynsregler bör kemiska bekämpningsmedel undvikas där så är möjligt. I första hand bör därför en mekanisk bekämpningsmetod användas. Många av jättelokabestånden växer dock i besvärlig terräng, såsom i branta sluttningar ner mot vattendrag, i stengårdsgårdar eller i träddråer. Ytterligare ett problem kan vara att bestånden är så pass utbredda att det är orimligt att gå på dem mekaniskt. I dessa fall får man använda sig av kemisk bekämpning. Den kemiska bekämpningen bör ske genom avstrykning, stämpling eller annan likvärdig metod.

Att tänka på vid bekämpningen

- Bekämpa innan växten hinner sätta frö.
- Avlägsna och förstör alla blom- och fröställningar. Även om stammen är avhuggen kan växten utveckla frön från blommorna.
- Utför bekämpningen två-tre gånger per säsong i tio år.
- Skydda hud och ögon vid bekämpningen, eftersom det kan stänka eller flyta från snittytor.
- Följ upp bekämpningen.

Ansvarsförhållanden

Enligt 2 § SJVFS 1998:31 kan länsstyrelsen som ett led i bekämpningen av jättelokan besluta om vilka åtgärder en fastighetsägare eller nyttjanderättshavare ska vidta för att bekämpa jättelokan på fastigheten.

Värmdö kommun, driftenheten – gata/park ansvarar för en långsiktig bekämpning av jättelokan på kommunal mark.

Längs allmänna vägar är det Trafikverket som ansvarar för borttagning av jätteloka inom vägområdet. Längs kommunala vägar är driftenheten – gata/park ansvarig. Längs enskilda vägar finns inget vägområde men längs dessa vägar har respektive fastighetsägare genom t.ex. samhällighetsföreningar ansvaret för bekämpning.

Riktlinjer för Värmdö kommun

Nya observationer av bestånd som rapporteras in till kommunen ska handläggas av driftenheten – gata/park som bedömer vilka åtgärder som bör vidtas, eventuellt i samråd med bygg- och miljökontoret.

Samhällsbyggnadskontoret – gata/park bekämpar jättelokan på kommunal mark, vid behov, med hjälp av entreprenör. Driftenheten – gata/park ansvarar för att dokumentera den information om bekämpning som inkommer liksom dokumentation av bekämpning på kommunal mark.

I anslutning till naturreservat och andra områden med värdefull natur, rekreationsområden, vattendrag, vägar, lekplatser och andra områden där det är påkallat av allmänt intresse, där jättelokan breder ut sig och/eller riskerar att sprida sig till annan fastighet och där växten inte bekämpas, ska kommunen; samhällsbyggnadskontoret – gata/park hos länsstyrelsen ansöka om föreläggande för fastighetsägare eller nyttjanderättshavare att bekämpa jättelokan.

Samhällsbyggnadskontoret kart- och GIS är ansvariga för att upprätta och underhålla ett skikt i programvaran med uppgifter om befintliga bestånd och bekämpningsåtgärder som vidtas. Informationen om detta får de från driftenheten – gata/park.

Bygg- och miljökontoret ger information till allmänheten gällande hälsorisker via Värmdö kommuns hemsida.

Bilagor

- Statens jordbruksverks författningssamling: Statens jordbruksverks föreskrifter om bekämpning av jättelokan (*Heracleum mantegazzianum*) (SJVFS 1998:31)
- Statens naturvårdsverks författningssamling: Statens naturvårdsverks föreskrifter om spridning av kemiska bekämpningsmedel (SNFS 1997:2)